

УДК 316
ORCID.ORG/ 0000-0003-2986-9765
ORCID.ORG/ 0009-0008-1730-3864

А. Г. Стадник
К. Д. Мелашенко

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена дослідженню соціальної профілактики девіантної поведінки серед старшокласників загальноосвітньої школи. Девіантна поведінка виступає серйозною проблемою, яка може мати негативні наслідки для самої особистості, її оточення та суспільства в цілому.

У статті аналізуються основні причини, що сприяють виникненню девіантної поведінки серед старшокласників, такі як неприйняття соціальних норм, недостатня родинна підтримка, вплив ровесників та неадекватна шкільна атмосфера. Розглядаються також індивідуальні фактори, такі як низька самооцінка, відсутність цілей у житті та труднощі в соціальній взаємодії.

Представлено різні методи соціальної профілактики, які допомагають попередити виникнення та подолати девіантну поведінку серед старшокласників. Проаналізовано роль школи, сім'ї та громадськості у формуванні позитивної поведінки учнів. Розглядаються методи психологічної та соціальної підтримки, які сприяють зміцненню самооцінки та розвитку соціальних навичок старшокласників.

Наголошено на розумінні і визнанні необхідності соціальної профілактики девіантної поведінки серед старшокласників та пропонує конкретні стратегії та методи для досягнення цієї мети. Соціальна профілактика не тільки допомагає уникнути негативних наслідків для особистості та суспільства, але й сприяє позитивному розвитку та самореалізації старшокласників.

Ключові слова: соціальна профілактика, девіантна поведінка, старшокласники, загальноосвітня школа, підліток, соціальна профілактика девіантної поведінки підлітків, адиктивна поведінка, делінквентна поведінка.

DOI 10.34079/2226-2830-2024-14-27-150-160

Постанова проблеми. Усвідомлення проблеми соціальної профілактики девіантної поведінки серед старшокласників загальноосвітньої школи стало актуальним у світлі зростаючої кількості випадків негативних явищ і вчинків у цій незрілій, але суттєво впливовій групі дітей і підлітків. На сьогоднішній день відбувається певне зміщення акцентів фокусування на розвиток соціального виховання та попередження виникнення проблемних ситуацій серед дітей у старшому шкільному віці.

Проблема девіантної поведінки займає одну з провідних позицій серед актуальних наукових тем у сфері психології та педагогіки. Широкий спектр таких проявів, як агресія, шкідливі звички, асоціальні поступки, викрадання, булінг та інші, показує необхідність вироблення ефективних заходів профілактики та розвитку позитивних соціальних навичок у молодшому підлітковому віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізовано наукові праці з питань соціальної профілактики девіантної поведінки молоді в таких аспектах: соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки молоді в діяльності загальноосвітнього навчального закладу (Афанасьєва, 2011), профілактика девіантної

поведінки молоді (Вольнова, 2016), професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до превентивно-корекційної роботи з молоддю (Волошенко, 2016), «Соціальна робота в системі освіти: профілактика девіантної поведінки учнівської молоді» (Козубовська та Товканець, 1998), «Соціально-виховне середовище загальноосвітніх навчальних закладів: профілактика девіантної поведінки молоді» (Самойлов, 2017), «Соціально-педагогічні аспекти профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища» (Федорченко, 2011). Результати наукових досліджень і публікацій підтверджують актуальність і практичну значущість соціальної профілактики девіантної поведінки молоді у сучасному суспільстві.

Серед сучасних науковців девіантну поведінку з різних її боків досліджували: Братусь Б., Лічко А. та ін. (біологічний аспект девіантної поведінки); Афанасьєв В., Бородуліна С., Булах І., Власова О. та ін. (соціальний аспект девіантної поведінки); Башкатов І., Белічева С., Баженов В., Зверева І., Змановська О., Клейберг Ю. та ін. (психолого-педагогічний аспект девіантної поведінки).

Питання профілактики девіантної поведінки підлітків у діяльності загальноосвітньої школи досліджували Алемаскін М., Алмазов Б., Белічева С., Закатова Н., Катаєва Н., Невський І., Нікітін А., Овчарова Р. та інші (Афанасьєва, 2011).

Метою статті є проаналізувати специфіку соціальної профілактики девіантної поведінки серед старшокласників загальноосвітньої школи. Стаття спрямована на визначення причин виникнення девіантної поведінки серед старшокласників та виявлення можливих шляхів запобігання такої поведінки.

Виклад основного матеріалу. У психології підлітковий вік розглядається як етап органічного розвитку між дитинством і дорослістю (від 11-12 до 16-17 років), що характеризується якісними змінами, пов'язаними зі статевим дозріванням і переходом до дорослого життя. У цей період людина стає більш збудливою і вразливою, що посилюється неусвідомленим сексуальним потягом. Основними особливостями психічного розвитку в підлітковому віці є формування нової самосвідомості, яка ще не до кінця стабілізувалася, змінюється і намагається зрозуміти себе і свої здібності. У цьому віці відбуваються складні форми аналітико-синтетичної діяльності та формування абстрактно-теоретичного мислення. Особливого значення набуває почуття приналежності до найближчого соціального оточення, яке розвивається у підлітків і згодом ляже в основу їхніх власних етичних суджень (Павелків, 2015).

Німецький філософ і психолог Шпрангер Е. розглядав пубертат як період підліткового віку (13-19 років для дівчат і 14-21 рік для хлопців). Перша стадія цього віку – власне пубертатний період – обмежується 14-17 роками. Цей період характеризується кризою, суть якої полягає у звільненні від дитячої залежності. Він розробив культурно-психологічну концепцію підліткового віку і класифікує розвиток підлітків на три типи:

- *перший тип* характеризується раптовою і бурхливою кризою, в якій статеве дозрівання переживається як «друге народження» і призводить до появи нового «Я»;
- *другий тип* характеризується повільним і поступовим розвитком, при якому підліток вступає в доросле життя без глибоких і серйозних змін у своєму житті;
- *третій тип* – це процес розвитку, в якому підлітки активно і свідомо формують і виховують себе (Обухова, 2013).

До періоду статевого дозрівання зверталися й інші науковці: Мухіна В. зазначає, що з фізіологічної точки зору межі підліткового віку приблизно збігаються з навчанням у 5-9 та 10 класах середньої школи, віком від 11-12 до 14-15 років; Донцов І., Драгунова Т., Кочетов А., Мягков І., Фельдштейн Д., Цукерман Г. доходять висновку, що підлітковий вік – це період, коли починає формуватися потреба в самовихованні і людина активно займається собою.

Важливим етапом дорослішання підлітків є процес формування самосвідомості. В її основі лежить здатність розрізняти себе і своє життя, усвідомлювати свої бажання, здібності, імпульси, почуття і думки. Згідно з теорією особистості Фрейда З., суб'єктивний образ «Я» підлітків формується під впливом думок інших людей. Важливим елементом самосприйняття є самооцінка. У більшості випадків підлітки мають неадекватну самооцінку, вона або завищена, або сильно занижена.

Дослідники відзначають, що на поведінку підлітків впливають такі характеристики взаємовідносин: стан «відчуження» в класі, скарги вчителів, навішування ярликів девіантних у школі (Белкін А., Личко А., Степанов В. та ін.). Можливо, відчуження підлітків у школі пов'язане з нетактовним ставленням, дратівливістю вчителів до підлітків і байдужістю дорослих, відсутністю елементарних знань про причини і форми педагогічної занедбаності.

Алмазов Б. і Кондратьєв М. підкреслюють, що низький статус учня в класі, неможливість інтегруватися в колектив через відсутність індивідуальності, незадоволене прагнення до самоствердження в межах школи штовхають підлітків до активного пошуку інших спільнот, де вони можуть компенсувати свої особистісні невдачі.

Виникнення девіантних поведінкових реакцій у підлітків може бути наслідком загострення особистості, її акцентуації (Личко А., Реан А.). Раніше загострення вважалося особистісною аномалією, але оскільки воно зустрічається у 90% підлітків, то зараз визнається критерієм норми (Іванов В.). Хорні К., Салліван Г. та Боулі Д. вказують на відсутність емоційного контакту з батьками та брак спілкування з родиною як причини девіантності.

Бандура А. вважає, що в умовах батьківського насильства та жорсткого ставлення до дітей діти втрачають узгодженість з власними емоціями і не можуть самореалізуватися, що призводить до девіації поведінки.

Нурко Д. та Блатчлі Р. виділяють сімейну девіантність, ранню девіантну діяльність індивіда, зловживання психоактивними речовинами та членство в девіантних групах як фактори, що підвищують ризик девіантної поведінки.

Соціологічні дослідження показують, що підлітки змінюють свої ціннісні орієнтації в процесі перевиховання. Повага до таких цінностей, як «дисципліна», «самоконтроль» і «безкорисливість» значно слабшає. Позитивне ставлення до таких цінностей, як «незалежність від влади», «особисте визнання», «самостійність», «самореалізація» та «особиста недоторканність» значно зросло (Лобанова А.С., Калашнікова Л.В., 2017).

Більшість як вітчизняних (Белічева С., Ковальов В., Кондратьєв М., Мясіщев В., Пирожков В. та ін.), так і закордонних учених (Бандура А., Гроссман Г., Лангмейер І., Матейчек З. та ін.) вважають, що зовнішні впливи середовища визначають поведінку дитини, «переломлюючи» її через внутрішні умови (індивідуальні особистісні властивості, якості), формування яких залежить від взаємодії спадкоємних передумов з усіма умовами оточення.

Для того, щоб оцінити тип девіантної поведінки, необхідно з'ясувати, від яких соціальних норм існує потенціал відхилення. *Норми* – це явища групової свідомості, що проявляються у вигляді поділюваних групою уявлень і часто виражених суджень про вимоги до поведінки у світлі соціальних ролей членів групи, які взаємодіють і знаходять своє відображення у формуванні оптимальних умов існування. Розрізняють такі норми: правові, моральні та естетичні.

Суть девіантної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальних норм і вибирає різні варіанти поведінки в тій чи іншій ситуації, порушуючи

ступінь взаємодії між особистістю і суспільством, групою і суспільством, особистістю і групою.

Розрізняють п'ять видів девіантної поведінки

– *делінквентна поведінка* – коли молода людина вчиняє незначні правопорушення, які рідко переслідуються в судовому порядку;

– *адиктивна поведінка* – поведінка людей з хімічною залежністю (алкоголь, наркотики, інші хімічні речовини, азартні ігри, комп'ютерна залежність);

– *патолого-патологічна* – викликана патологічними змінами особистості в процесі виховання;

– *психопатологічна* – викликана наявністю психічних захворювань;

– *обумовлена гіперздібностями людини* – обдарованість в одній сфері часто супроводжується девіантною поведінкою у звичайних життєвих обставинах.

Девіантна поведінка має складну природу і зумовлена широким спектром взаємодіючих факторів. Фактори ризику девіантної поведінки у дітей та підлітків:

– *соціально-економічні*: низький рівень життя, соціальне майнове розшарування, обмеженість можливостей заробляти гроші соціально схвалюваними способами, безробіття, доступ до алкоголю та тютюну;

– *соціально-педагогічні*: криза сімейної системи, збільшення кількості сімей з конфронтаційним стилем виховання, проблеми з навчанням, конфлікти з вчителями, низький соціальний статус молоді в студентському середовищі, нерозвиненість системи позашкільної зайнятості дітей та підлітків;

– *соціокультурні*: зниження морально-етичних стандартів населення, поширення кримінальних субкультур, руйнування духовних цінностей, збільшення кількості неформальних молодіжних об'єднань, в яких домінує поклоніння владі;

– *психологічні*: акцент на особистості, реакція емансипації, реакція групування, прагнення до самоствердження, задоволення цікавості, бажання бути сприйнятим як дорослий, потреба у зміні психічних станів у стресових ситуаціях, дитяча інфантильність, підвищена тривожність;

– *біологічні*: порушення ферментних і гормональних систем в організмі, вроджена психопатологія, мінімальна мозкова дисфункція внаслідок органічного ураження мозку, генетичні впливи, вплив навколишнього середовища (Богданова, 2008).

Систематизація наукових визначень дає підстави стверджувати, що девіантна поведінка підлітків:

– не відповідає загальновизнаним (прийнятим, офіційно встановленим тощо) соціальним нормам, принципам, стандартам;

– носить не тільки деструктивну спрямованість, але й конструктивну;

– наносить певної шкоди самій особистості, іншим людям або суспільству;

– негативно сприймається оточуючими людьми і не схвалюється ними;

– носить як епізодичний характер, так і має стійку повторюваність.

Залежно від підходів до розуміння сутності девіації (відхилення) існують різні теоретично-концептуальні пояснення цього явища. Розглянемо їх в таблиці. (див. таблицю 1)

Таблиця 1.

Основні теорії та концепції девіації (Лукашевич та Туленков, 2004).

Пояснення	Теорія(концепція)	Теоретик	Основна ідея
Біологічне	Фізичні риси пов'язані зі схильністю до злочинів	Ломброзо	Фізичні особливості є причиною девіації
	Певна фізична будова, що найчастіше зустрічається у девіантів	Шелдон	

Психологічне	Психоаналітична теорія	Фрейд	Конфліктність, притаманна особистості, спричиняє девіацію
Соціологічне	Аномія	Дюркгейм	Девіація, зокрема самогубство, здійснюється через відсутність норм
	Соціальна дезорганізація	Шоу, Маккей	Девіація багатьох видів виникає, коли культурні цінності, норми та соціальні зв'язки відсутні, послаблені чи стають суперечливими
	Аномія	Мертон	Девіація відбувається, коли існує розрив між цілями суспільства та схвалюваними засобами їх досягнення
	Соціокультурні теорії	Селлін, Міллер, Сатерленд, Клауард, Охлін	Конфлікти між нормами субкультури та панівною культурою є причиною девіації
	Теорія навішування ярликів	Беккер	Девіація - своєрідний ярлик, яким групи, що мають владу, позначають поведінку більш слабких груп
	Радикальна криминологія	Турк, Квінні, Тейлор, Уолтон, Янг	Девіація є результатом протидії нормам капіталістичного суспільства

Соціальна профілактика девіантної поведінки підлітків – це вид професійної діяльності соціальних працівників/соціальних педагогів, який включає комплекс заходів, спрямованих на попередження, виявлення, подолання негативного впливу факторів, причин і умов, які сприяють виникненню та формуванню відхилень у поведінці підлітків (Лютий, 2004)

Мета соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків полягає у запобіганні або зменшенні негативних соціальних явищ та проблем, які можуть виникати внаслідок відхиленої поведінки підлітків. Основна мета соціальної профілактики девіантної поведінки включає:

1. Зменшення ризику залучення підлітків до відхиленої поведінки: мета полягає у запобіганні виникненню відхиленої поведінки або зменшенні ймовірності, що підлітки будуть залучені до такої поведінки. Це може включати надання соціальної підтримки, формування навичок прийняття рішень та розвиток позитивних соціальних норм.

2. Посилення внутрішнього контролю: мета полягає в розвитку у підлітків певних внутрішніх ресурсів, які допоможуть їм уникати відхиленої поведінки, шляхом формування сильних цінностей, морального розвитку та самоконтролю.

3. Збільшення відповідального батьківства: мета полягає в формуванні у батьків навичок та знань, необхідних для ефективного виховання підлітків. Це включає забезпечення підтримки батькам у пізнанні ролі та відповідальності, яку вони мають у формуванні поведінки своїх дітей.

4. Сприяння розвитку соціальних навичок та комунікацій: мета полягає у формуванні позитивних взаємовідносин та комунікаційних навичок у підлітків, що допомагає їм вирішувати конфлікти, підтримувати стосунки та приймати зрозумілі та продуктивні рішення.

5. Запобігання використанню наркотиків та алкоголю: мета полягає в збільшенні обізнаності підлітків щодо небезпеки, пов'язаної з вживанням наркотиків та алкоголю, та розвитку навичок відмови від них. Для цього проводяться інформаційні кампанії, тренінги та навчання, спрямовані на підвищення свідомості та вмінь підлітків.

Враховуючи, що девіантна поведінка підлітків може мати різні прояви, мета соціальної профілактики полягає в комплексному підході до зменшення ризику виникнення цієї поведінки та налагодженні позитивного спілкування, забезпеченні підтримки та стимулюванні розвитку у підлітків навичок, які сприятимуть здоровому та адаптивному способу життя.

Один з основних *об'єктів* соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків – це самі підлітки як група. Групи підлітків можуть стати об'єктом соціальної профілактики, оскільки соціальне середовище і взаємодія з ровесниками мають великий вплив на формування їхньої поведінки.

Іншим об'єктом соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків є шкільна система. Школи можуть впливати на підлітків через освітній процес, спеціальні програми і заходи, спрямовані на збереження позитивного соціального середовища і підтримку позитивної поведінки.

Також об'єктом соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків можуть бути сім'ї. Правильне виховання і демонстрація позитивних цінностей в сім'ї можуть значно зменшити ризик виникнення девіантної поведінки у підлітків.

Інші об'єкти включають громадські організації, центри молодіжної роботи, спортивні команди та інші місця, де підлітки проводять час. Ці організації можуть надавати підліткам позитивні ролі, займати їх додатковою діяльністю і навчити позитивних навичок.

В цілому, об'єктами соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків можуть бути будь-які системи та середовища, які впливають на формування їхньої поведінки й здорового способу життя.

Суб'єктами соціальної профілактики девіантної поведінки підлітків є різні організації, інституції і групи людей:

1. Сім'я – батьки та родичі мають великий вплив на формування цінностей, норм і поведінки дітей. Вони можуть виконувати роль першорядних агентів соціальної профілактики.

2. Школа – педагоги й інший персонал шкіл мають важливе завдання формування позитивної поведінки, запобігання девіантної поведінки та надання соціальної підтримки підліткам.

3. Центри молодіжної роботи та інші позашкільні заклади – вони надають можливості для розвитку та заняття корисною діяльністю, що зменшує ризик девіантної поведінки.

4. Медичні заклади – лікарі та медичний персонал можуть працювати на зменшення ризиків девіантної поведінки через надання консультацій та підтримки у фізичному і психічному здоров'ї підлітків.

5. Правоохоронні органи – поліція, суди та інші інстанції мають роль у запобіганні та реагуванні на девіантну поведінку підлітків.

6. Неприбуткові організації та громадські ініціативи – ці організації можуть проводити інформаційно-просвітницьку роботу, а також надавати підтримку та реабілітаційні послуги для молоді, що знаходиться у ризиковому середовищі.

7. Відповідальні громадяни – будь-хто, хто має стосунок до підлітків, може бути активним суб'єктом соціальної профілактики девіантної поведінки. Це можуть бути друзі, сусіди, колеги, волонтери і т.д., які надають підтримку та створюють позитивне середовище для молоді.

Профілактика девіантної поведінки у широкому розумінні являє собою систему загальних та спеціальних заходів на різних рівнях (державному, правовому, громадському, економічному, медичному, педагогічному, соціально-психологічному) соціальної організації.

Ковальчук М. серед принципів профілактичної роботи зазначає наступні: законність, демократизм, гуманність, конфіденційність, забезпечення відповідальності посадових осіб за порушення прав індивідів, державна підтримка діяльності органів місцевого самоврядування, які здійснюють профілактику, взаємодію інституцій, що причетні до цього процесу (Лобанова та Калашнікова, 2017).

Серед основних завдань профілактичної роботи визначають:

- попередження негативних проявів поведінки;
- виявлення і усунення причин, які сприяють появі та поширенню різних форм девіантної поведінки;
- забезпечення прав й інтересів неповнолітніх, молоді, соціально вразливих категорій населення;
- соціально-педагогічну реабілітацію осіб, які перебувають у соціально несприятливих умовах;
- виявлення і припинення випадків втягнення до асоціальної діяльності.

Всесвітня організація охорони здоров'я виокремлює три стадії профілактики девіантної поведінки:

- 1) *первинна профілактика* спрямована на усунення негативних чинників, що детермінують появу девіацій, та підвищення стійкості особистості до їх впливу;
- 2) *вторинна профілактика* зорієнтована на виявлення, реабілітацію нервово-психічних розладів та роботу з особами «групи ризику»;
- 3) *третинна профілактика* передбачає лікування нервово-психічних розладів, що супроводжуються порушенням поведінки, попередження рецидивів у осіб із сформованою девіантною поведінкою.

Висновок. Підлітковий вік – це період між дитинством і дорослістю, характеризується змінами пов'язаними зі статевим дозріванням і самоідентифікацією. У цей час особи стають більш вразливими і збудливими, що може сприяти формуванню неадекватної самооцінки. Важливим етапом розвитку є формування самосвідомості, де думки та враження інших людей впливають на формування суб'єктивного образу «Я». Окремі фактори, такі як відчуження від оточення, негативні взаємини в школі або у сім'ї, можуть призводити до ризику виникнення девіантної поведінки. Соціальна профілактика спрямована на запобігання та подолання негативного впливу соціальних чинників, що сприяють відхиленню у поведінці підлітків.

Соціальна профілактика спрямована на запобігання негативних явищ в поведінці підлітків і розвиток соціальних навичок. Об'єктами профілактики є підліткові групи, шкільна система, сім'ї та інші соціальні середовища. Суб'єктами профілактики виступають різні організації, включаючи сім'ю, школу, медичні установи, правоохоронні органи. У профілактичній роботі реалізуються функції діагностики, організації соціальної діяльності, координації діяльності різних установ, профілактики і корекції відхиляється поведінки, показується підтримка через психологічну допомогу і вирішення конфліктів. Профілактична робота включає в себе первинну, вторинну і третинну стадії профілактики. Вона може бути як загальною, так і спеціалізованою.

Перспективи подальшого вивчення. Старші класи загальноосвітніх шкіл є важливим періодом у житті підлітків, який часто супроводжується збільшеною уразливістю та нахилом до ризикованої поведінки. Девіантна поведінка, така як вживання наркотиків, агресивність, булінг та інші соціально негативні дії, можуть

серйозно позначитися на добробуті та майбутньому успіху молодої людини. Тому розуміння цих проблем та виявлення ефективного підходу до їх профілактики важливо для всієї громади.

Однією із можливих стратегій протидії девіантній поведінці серед старшокласників є соціальна профілактика. Це систематичне введення спеціальних програм та заходів, спрямованих на зміцнення соціальних навичок, підвищення самооцінки, розвиток критичного мислення та підтримку позитивних взаємин у середині шкільного середовища.

Попри те, що девіантна поведінка може мати різні причини, багато з них є в результаті взаємодії зовнішніх факторів, таких як соціальний клімат в школі та вплив однолітків. Тому важливо створити такий середовище, де підлітки почуваються безпечними у себе та звертаються за допомогою, коли це потрібно. Наразі існують програми соціальної профілактики, які допомагають створити таке середовище, зокрема, тренінги з розвитку міжособистісних навичок, конфліктологічні тренінги, система шкільних етичних стандартів тощо.

Однак, необхідно пам'ятати, що соціальна профілактика не є панацеєю для всіх проблем пов'язаних з девіантною поведінкою старшокласників. Вона має великий потенціал, але краще працює в комплексі з іншими підходами, такими як психологічний супровід, подолання впливу негативних чинників з боку суспільства та забезпечення доступу до додаткових ресурсів і послуг, таких як консультування та психотерапія.

У подальшому вивченні соціальної профілактики девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи слід розвивати такі аспекти, як вплив інформаційних технологій на девіантну поведінку, зв'язок між спілкуванням в інтернеті та ризикованою поведінкою, залучення шкільної спільноти та родин до профілактичних заходів, а також розробка інноваційних програм та методик, що займаються проблемою девіантної поведінки серед підлітків.

Загалом, вивчення соціальної профілактики девіантної поведінки старшокласників є важливим етапом, що спрямований на покращення добробуту та майбутнього розвитку молодих людей. Це вимагає комплексного підходу, співпраці всіх зацікавлених сторін, а також постійного оновлення та вдосконалення існуючих програм і стратегій. Тільки таким шляхом можна досягти позитивних змін у житті старшокласників та підготувати їх до успішного майбутнього.

Бібліографічний список

Афанасьєва, В. В., 2011. Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки підлітків у діяльності загальноосвітньої школи. Кандидат наук. Автореферат. Луганськ.

Богданова, І. М., 2008. *Соціальна педагогіка: навч. посіб.* Київ : Знання.

Волошенко, М. О., 2016. *Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки.* Кандидат наук. Дисертація. Рівне : НУВГП.

Вольнова, Л. М., 2016. *Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн.* Київ.

Обухова, Л. Ф., 2013. Класичні дослідження підліткового віку в першій половині ХХ ст. *Вікова психологія.* [онлайн] Доступно: <https://stud.com.ua/5277/psihologiya/klasiczni_doslidzhennya_pidlitkovogo_viku_pershiy_polovini> [Дата звернення 24 березня 2024].

Козубовська, І.В. та Товканець, Г.В., 1998. *Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування*. Ужгород : Патент.

Лобанова, А. С. та Калашнікова, Л. В., 2017. *Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти*. Київ : «Каравела».

Лукашевич, М. П. та Туленков, М. В., 2004. *Спеціальні та галузеві соціологічні теорії*. Київ: МАУП.

Лютій, В.М., 2004. *Соціальна профілактика негативних явищ як напрям соціальної роботи з дітьми та молоддю. Профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки серед вихованців притулків для неповнолітніх : збірка інформаційних, методичних, ілюстративних матеріалів для спеціалістів*. [онлайн] Доступно: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3489/1/T_LYAKH_T_ZHURAVEL_O_VINOGRADOVA_O_BEZPALKO_V_LYTIY_PVSTRPSVPDN_KSP&SR_IL.PDF> [Дата звернення 24 березня 2024].

Павелків, Р. В., 2015. *Вікова психологія*. Київ : Кондор.

Самойлов, А.М., 2017. *Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи*. Вінниця.

Федорченко, Т.Є., 2011. *Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект*. Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А.

References

Afanasieva, V.V., 2011. *Sotsialno-pedahohichna profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv u diialnosti zahalnoosvitnoi shkoly* [Socio-pedagogical prevention of deviant behavior of adolescents in the activities of general education schools]. Kandydat nauk. Avtoreferat. Luhans'k. (in Ukrainian).

Bohdanova, I.M., 2008. *Sotsialna pedahohika* [Social pedagogy]: navch. posib. Kyiv : Znannia. (in Ukrainian).

Voloshenko, M. O., 2016. *Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profilaktychno-korektsiinoi roboty z pidlitkami deviantnoi povedinky* [Professional training of future social workers for preventive and correctional work with adolescents of deviant behavior]. Kandydat nauk. Dysertatsiya. Rivne : NUVHP. (in Ukrainian).

Volnova, L. M., 2016. *Profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv: navch.-metod. posibnyk do spetskursu «Psykhologiiadeviatsii» dlia studentiv spetsialnosti «Sotsialna robota» u dvokh chastynakh* [Prophylaxis of deviant behavior itekiv: ucheb.-metod. manual for the special course "Psychologiadeviation" for students of the specialty "social work" in two parts.]. Ch. 1. Teoretychna chastyna. 2-he vyd., pererob i dopovn. Kyiv. (in Ukrainian).

Obukhova, L.F., 2013. *Klasychni doslidzhennia pidlitkovoho viku v pershii polovyni XX v* [Classical Studies of adolescence in the first half of the XX century]. *Vikova psykholohiya*. [online] Available at: <https://stud.com.ua/5277/psihologiya/klasychni_doslidzhennya_pidlitkovoho_viku_pershiy_polovini> [Accessed: 24.03 2024]. (in Ukrainian).

Kozubovska, I.V. and Tovkanets, H.V., 1998. *Sotsialna profilaktyka deviantnoi povedinky: korektsiia vidkhylen u povedintsi vazhkovykhovuvanykh ditei u protsesi profesiinoho pedahohichnogo spilkuvannia* [Social Prevention of deviant behavior: correction of deviations in the behavior of difficult-to-educate children in the process of professional pedagogical communication]. Uzhhorod : Patent. (in Ukrainian).

Lobanova, A.S. and Kalashnikova, L.V., 2017. *Robota z pidlitkamy-deviantamy: sotsiologichni ta psikhologichni aspekty [Work with deviant adolescents: sociological and psychological aspects]*. Kyiv : «Karavela», 2017. (in Ukrainian).

Lukashevych, M.P. and Tulenkov, M.V., 2004. *Spetsialni ta haluzevi sotsiologichni teorii [Special and branch sociological theories]*. Kyiv: MAUP, 2004. (in Ukrainian).

Liutyi, V.M., 2004. *Sotsialna profilaktyka nehatyvnykh yavlyshch yak napriam sotsialnoi roboty z ditmy ta moloddu. Profilaktyka VIL/SNIDu ta ryzykovanoi povedinky sered vykhovantsiv pryulkiv dlia nepovnolitnikh : zbirka informatsiinykh, metodychnykh, iliustratyvnykh materialiv dlia spetsialistiv [Social Prevention of negative phenomena as a direction of social work with children and youth. Prevention of HIV/AIDS and risky behavior among children in orphanages for minors: a collection of informational, methodological, and illustrative materials for specialists]*. Kyiv. [online] Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3489/1/T_LYAKH_T_ZHURAVEL_O_VINOGRADOVA_O_BEZPALKO_V_LYTIY_PVSTRPSVPDN_KSP&SR_IL.PDF> (Accessed: 24.03.2024) > [Accessed: 24.03 2024]. (in Ukrainian).

Pavelkiv, R. V., 2015. *Vikova psikhologhiia [Age psychology]*. Kyiv : Kondor. (in Ukrainian).

Samoilov, A. M., 2017. *Profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv u sotsialno-vykhovnomu seredovyshchi zahalnoosvitnoi shkoly [Prevention of deviant behavior of adolescents in the socio-educational environment of general education schools]*. Vinnytsia. (in Ukrainian).

Fedorchenko, T.I., 2011. *Profilaktyka deviantnoi povedinky shkolariv v umovakh sotsiokulturnoho seredovyshcha: sotsialno-pedahohichni aspekt [Prevention of deviant behavior of schoolchildren in the conditions of socio-cultural environment: socio-pedagogical aspect]*. Cherkasy : PP Chabanenko Yu. A. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції: 27.05.2024.

A. H. Stadnyk

K. D. Melashchenko

SOCIAL PREVENTION OF DEVIANT BEHAVIOR OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS

The article is devoted to the study of social Prevention of deviant behavior among high school students of general education schools. Deviant behavior is a serious problem that can have negative consequences for the individual, his environment and society as a whole.

The article analyzes the main reasons that contribute to the emergence of deviant behavior among high school students, such as rejection of social norms, insufficient family support, the influence of peers and an inadequate school atmosphere. Individual factors such as low self-esteem, lack of life goals, and difficulties in social interaction are also considered.

Various methods of social prevention that help prevent the occurrence and overcome deviant behavior among high school students are presented. The role of the school, family and the public in the formation of positive behavior of students is analyzed. Methods of psychological and social support that contribute to strengthening self-esteem and developing social skills of high school students are considered.

It emphasizes the understanding and recognition of the need for social Prevention of deviant behavior among high school students and suggests specific strategies and methods to achieve this goal. Social prevention not only helps to avoid negative consequences for the individual and society, but also contributes to the positive development and self-realization of high school students.

Key words: *social prevention, deviant behavior, High School students, general education school, adolescent, social Prevention of deviant behavior of adolescents, addictive behavior, delinquent behavior.*